

Практичне заняття №2

Тема. Державне будівництво Української Центральної Ради: здобутки і прорахунки.

І. Розгляньте нижче наведену історичну карту.

1.Покажіть територію, яка підпорядковувалася Українській Центральній Раді (УЦР) впродовж березня-червня 1917 року, липня-жовтня 1917 року, листопада 1917 – січня 1918 років, лютого-березня 1918 року.

2.Покажіть територію УНР за Брестським миром 9 лютого 1918 року.

3.Покажіть території держав, які могли бути потенційними противниками України–УНР впродовж 1917 – березня 1918 років.

4.Використовуючи карту як джерело інформації, визначте зовнішньополітичні вектори Української Центральної Ради.

II. Ознайомтесь з наданими документами та електронним ресурсом.

Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Єфремов_Сергій_Олександрович

1. Проаналізуйте джерела за змістом і визначте здобутки й прорахунки УЦР у державотворчому процесі. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

1.Уривок зі статті С. В. Кондратюка «Державотворча діяльність Української Центральної Ради»

«Зорганізувавшись як інтелігентська київська культурницька громадська організація, вона (ЦР) за цих 13 місяців пройшла складну еволюцію і, зрештою, стала авторитетним представницьким політичним органом українського народу, органом, який взяв на свої плечі титанічну ношу — побудову незалежної Української держави. Історико-правове значення ЦР у тому, що вона принесла українському народові за час свого існування таке:

- своєю діяльністю ЦР остаточно розвіяла досить поширені сумніви щодо власне можливості існування української нації;
- з політичної точки зору вона вистояла в дуже складній ситуації й не поступилася російському Тимчасовому урядові;
- успішно переважила українських більшовиків, змусивши їх звертатися по допомогу до росії;
- прагнучи демократичного, парламентського правління, Центральна рада залишилася відданою своїм прагненням;
- вимогою українського самоврядування вона піддавала серйозному сумніву раніше недоторканий принцип «єдиної і неподільної» Росії і примушувала як Тимчасовий уряд, так і пізніше більшовиків відступати (хоча б теоретично) від цього великодержавницького шовіністичного постулату;
- зробила прорив на міжнародну арену, домоглася дипломатичного визнання незалежності УНР низкою європейських держав, заклала власну дипломатію;
- ЦР наполягала на визнанні прав українського народу на власну державу: збройні сили, фінансово-кредитну систему,

митну службу, культуру і мову. Без сумніву, Центральна рада мала свої помилки і прорахунки, які призвели до її поразки. Насамперед, безпосередньою причиною падіння Центральної ради стала неспроможність виконати зобов'язання перед німцями, передбачені Брестською угодою. Однак це — наслідок, аніж причина. Бо до загальної поразки Центральної ради спричинились передусім відсутність дієздатних збройних сил та відрегульованого адміністративно-управлінського апарату (відсутність адміністративної системи взагалі), що не давало змоги ЦР підтримувати ефективний зв'язок з повітами та селами, які були її потенційною опорою.

І, мабуть, Центральну Раду призвів до поразки недостатній розвиток українського національного руху. По суті, вона змушена була розпочати державне будівництво до завершення процесу національного відродження.

Зазначимо, що через репресивну сутність царизму, його дискримінаційну політику стосовно українців, а також у зв'язку із соціально-економічними особливостями українського суспільства більшість освічених людей в Україні становили росіяни або зрусифіковані українці. Український національний рух ще не охопив міста, котрі залишались твердинями росіян та зрусифікованих меншостей, і саме тут найбільше переважали войовничі антиукраїнські настрої. Звідси — величезна нестача компетентних людей для організації комплектування армії, а також адміністративного апарату Української держави».

2. В. Винниченко. «Відродження нації»

«...Це був вислов усієї нації. Це було не тільки координоване, сполучене співробітництво всіх українських партій і впливових організацій, а виразний, необхідний прояв існування української нації. Центральна рада явилась найкращим доказом цього. Коли б вона не виникла в Києві, то утворилася би в Харкові, у Полтаві, Одесі. Вона мусила бути, бо нація мусила, як така, як уся нація, як певний організм, мати єдиний вираз, єдиний орган свого проява. Це був центр, до якого радіусами стікались усі хилитання пробудженої, національної енергії; з усіх куточків, з усіх великих і малих пунктів животворіння національного організму простяглись до центру нерви нації.

РОЗДІЛ V. ОСНОВНА ХИБА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Але далі в нас не вистачило сміливості, одваги, широти й далекосяжності погляду. Ми злякались «темних інстинктів» мас, ми перестрашились їхньої великої простоти, нам забракло дальшого, більшого ентузіазму.

А забракло через те, що ми не мали сильного, національно свідомого пролетаріату. Наше робітництво силою проклятих історичних умов було в переважній більшості своїй зденаціоналізовано, зрусифіковано. Через те ми не мали широких пролетарських мас, які б силою свого войовничого, революційного духу підпихали нас, керівників, які б вимагали від нас рішучості, які б виділили з себе нові кадри революційних керівників, і національно свідомих, і соціально одважних. Наша головна опорна сила була в селянстві. І то не в голоті сільській, а в більш заможному селянстві як більш розвиненому й національно-свідомому. Селянство ж само по собі ніколи в соціальних рухах керівної ролі не грало, воно завжди йшло за більш розвиненими й революційними класами. Отже, воно й у нас не могло витворити сили ініціативи, не могло дати нових керівників. Найбільше, що воно могло зробити, — це одвернутись від тих, хто не задовольняв його, й піти за рішучими й сміливими.

Але замість того, щоб іти до свого пролетаріату, хоча би й ще не зовсім пробудженого національно, замість того, щоб будити його й набиратись у його соціальної рішучості й одважності, замість того, щоб, пішовши з ним

соціально, повести його за собою національно, ми одсахнулись від його, ми злякались його й навіть того селянства, що пішло за ним.

Це була основна помилка й хиба наша.

А з неї вже консеквентно стали впливати й усі наші далші, болючі й шкідливі помилки. І головною з них було фальшиве розуміння нашої національно-української державности».

3. В'ячеслав Липинський. «Листи до братів-хліборобів»

«Українська демократична інтелігенція, що творила головні кадри так званого свідомого українства в часах передвоєнних і належала до всяких так званих вільних російських професій, себе в ролі будівничих української держави абсолютно уявити не могла, і тому ідея своєї держави, збудованої якимись іншими українськими колами, була їй як не ворожа, то в найкращім разі абсолютно чужа. Натомість, хотіла вона використати виключно для себе одинокую роль, до якої вона по природі своїй почувала себе здатною, — роль посередників між російською державою й українськими народними масами, яких перші прояви національної свідомости вона намагалась у тій цілі всіма силами опанувати... Побили ми себе самі. Ідеї, віри, легенди про одну-єдину, всіх Українців об'єднуючу вільну й незалежну Україну провідники нації не створили, за таку ідею не боролись і тому, розуміється, така Україна здійснитись, прибрати реальні живі форми не змогла.

Історія наша вже сотні разів нас навчила, що наша демократія, всі оці канцеляристи і писарі по фаху. на одне були тільки здатні: знищити власну українську державно-творчу аристократію, а з нею й українську державу. Але збудувати щось нового, свого на тім порожнім місці українська демократія ніколи не змогла. Не тому, розуміється, щоб між нею не було людей, які по своїй індивідуальній вартості не змогли б місце старої вирізаної аристократії зайняти, а тому, що дух між ними панував руйнуючий, завидючий, зловбий, а разом із тим облесливий, брехливий і рабський. Тому, що всі ці, поодиноці іноді й гарні, здібні й чесні люде всі разом творили руйнуюче тіло, якому на ім'я — демократія».

4. Д. Донцов. «Підстави нашої політики. Угодовська політика Центральної Ради»

«Окрім того, під впливом рішучого настрою мас, вона (Центральна Рада) не сміла вести соціалістичної політики, виступаючи тільки як оборонниця демократії. Так їй вдалося стати в Центральній раді каліфом на годину, стати на час нібито керуючим органом революції. Несподівано для неї самої з'їзди селянський, військовий, національний один по однім виносили довір'я до Ради. Політика, якої вони від Ради домагалися, була політика національна і революційна. Але Центральна Рада сього не зробила. Рвати з російським урядом вона не хотіла, бо до самостійності відносилася так само

неприхильно, як і росіяни. Отже, Рада рішучо стала на шлях компромісу. А що зовсім ігнорувати незадоволення мас не було можливо, то рішили спинитися на півдорозі. Від своєї політики угоди за всяку ціну Рада очуняла тільки тоді, коли на троні Тимчасового уряду зробилося порожнє місце: по поваленню сього уряду більшовиками 20 листопада 1917 р. Не помогли ні проголошення 4-го Універсалу (вимушене, як свідчать всі історики-актори сеї доби), ні рівно ж вимушене запрошення німців до краю, що не було виконанням наперед уложеного плану, а політикою «sauve qui peut», рятувковою акцією тремтячих за свою владу, переляканих на смерть людей.

Не помогли ні запізнені спроби змінити земельний закон, котрий треба було подерти на кусники, ні геніальні спроби деяких «самоотвержених малороссов» погодитися з більшовиками, що вже сунули на Україну, ні інші скоки і викрути.

Центральна Рада мала успіх, доки грала роль агітаційного клуба, підбурюючого маси до початкової роботи революції, до руйнації і доки вона не важилася виступати з намірами ущасливити Україну соціалістичними експериментами. Коли ся доба минула, роль Ради як самостійного чинника скінчилася. Перший універсал видано під натиском мас, третій — внаслідок упадку уряду Керенського, четвертий — знов проти волі Ради. Мир у Бересті Литовським і закликання німців так само були вимушені. В зовнішню політику не внесла Рада ніякої організуючої, ясної для маси ідеї.

В політиці внутрішній вона обмежила своє завдання на гальмуванню революційної енергії пробудженого націоналізму. Безперестанно оглядаючись на Петербург, вона відівчала маси глядіти на Київ як на осібний центр політичної волі. В противність до німецьких і австрійських «іногородців» вона, як п'яний плота, чіплялася фантома вмираючої російської державності. Спершу в політиці «єдиного революційного фронту», далі — «утримання зовнішнього фронту проти німців», зрештою в своїх перегонах з більшовиками вона скрізь перебирала на себе роль папуги, що рабськи мавпувала чужі національні ідеали.

Скачучи між «кулаком» і люмпен-пролетаріатом, між оселедцем і «Капіталом» Маркса, між Айхгорном і Леніном, нарікаючи і на одного, і на другого, не спосібна перенятися великим патосом ні одного, ні другого, вона скінчила тим, чим кінчать звикло люди, що сідають між двома кріслами: вона опинилася на землі».

5. Орест Субтельний. «Україна. Історія»

«За той рік, протягом якого Центральна рада виступала основним політичним чинником на Україні, вона досягла значних успіхів, але й зазнала страшних невдач. З огляду на слабкість і дискримінованість української інтелігенції до революції, політичну її недосвідченість, створення і зміцнення Центральної ради було безперечним здобутком. Своєю діяльністю вона нарешті поклала край поширеним сумнівам щодо самого факту існування українського народу.

Вона перетворила українське питання на одне з ключових питань революційного періоду. З суто політичної точки зору Центральна рада у взаєминах з Тимчасовим урядом добилася більшого, ніж хтось міг сподіватися.

Вона також узяла гору над українськими більшовиками, змусивши їх звертатися по допомогу до росії. Прагнучи створити демократичний парламентський устрій, Центральна рада лишалася відданою своїй меті, незважаючи на те, що ситуація вимагала жорсткості дій. Вражаючим прикладом цієї відданості стало надання єврейській меншості широкої культурної автономії — попри найсуворішу критику з її боку українського уряду. Цей крок ради став прецедентом на майбутнє. Але чи не найбільш далекосяжним здобутком Центральної ради було те, що, вперто висувавши вимогу українського самоврядування, вона серйозно підірвала раніше недоторканий принцип «єдиної та неподільної росії», змусивши Тимчасовий уряд, а потім і більшовиків відступити (принаймні в теорії) від цієї «священної корови» російського політичного мислення.

Але найочевиднішою в діяльності Центральної ради є її поразка. До найважливіших її причин належала відсутність двох головних опор державності, а саме — боєздатної армії та адміністративного апарату. Не маючи останнього, Центральна рада не могла утримувати зв'язки з губерніями та селом, де зосереджувалося найбільше її можливих прибічників. Не меншої шкоди завдавала їй відсутність згоди щодо того, яку політику проводити. Це з усією драматичністю виявлялося в гострій ворожнечі між Винниченком і Петлюрою — двома провідними міністрами в уряді. ...Нарешті, безпосередньою причиною кінця Центральної ради стала її неспроможність задовольнити німецькі вимоги.

І все ж, як пише Джон решетар, у кінцевому рахунку поразку Центральної ради зумовила нерозвиненість українського національного руху. Центральна рада фактично була змушена починати будівництво держави ще до завершення процесу формування нації. Через репресивний характер царського режиму та соціально-економічні особливості українського суспільства більшість освічених людей на Україні були або росіянами, або русифікованими. Український рух ще не проникнув у міста, і ці важливі осередки промисловості, комунікацій і кваліфікованих робітників виступали твердинями російської чи інших меншостей, нерідко войовничо настроєних проти українців. Тому відчувався гострий брак компетентних людей для організації та укомплектування армії й адміністративного апарату української держави. Наявні ж люди були молодими й недосвідченими: Винниченкові було 38, Петлюрі — 35, Ковалевському (провідникові найбільшої української партії — соціалістів-революціонерів) — 25, Миколі Шрагу (що замінив М. Грушевського на посаді голови Центральної ради) — 22 роки. Усвідомлюючи нестачу людських і матеріальних ресурсів, член Центральної ради Сергій Єфремов закликав не брати влади, мотивуючи це тим, що маси чекають чуда, а український уряд, без сумніву, розчарує їх. З огляду на ці, здавалося б,

нездоланні труднощі, можна зрозуміти, чому, описуючи зусилля Центральної ради, Винниченко зауважив: “Воістину, ми за тих часів були богами, які бралися з нічого творити цілий новий світ”».

**1.Відповідь. Таблиця " Здобутки і прорахунки Української
Центральної Ради. Історичне значення.**

Здобутки УЦР	Прорахунки УЦР
1. _____ _____ _____	1. _____ _____ _____
2. _____ _____ _____	2. _____ _____ _____
3. _____ _____ _____	3. _____ _____ _____
4. _____ _____ _____	4. _____ _____ _____
5. _____ _____ _____	5. _____ _____ _____
6. _____ _____ _____	6. _____ _____ _____
7. _____ _____ _____	7. _____ _____ _____

Історичне значення УЦР

2. Чи завжди, на вашу думку, можна погодитись з коментарями істориків? Відповідь обґрунтуйте.

III. 1. Прочитайте тексти документів, ухвалених Українською Центральною Радою чи Генеральним Секретаріатом та розгляньте опорні схеми «Трансформація Української Центральної Ради»

(«Додаток 3»), «Структура органів влади Української Центральної Ради» («Додаток 4»).

Виберіть представників соціальних верств, які взяли участь у заснуванні Української Центральної Ради: а) селянство; б) робітники; в) інтелігенція; г) військові; д) православне духовенство; е) студенти. Доповніть обраний перелік.

2. «Центральна Рада, – писав В. Винниченко... – з виконавчого органу поєднаних партійних і громадських груп, яким вона була з початку революції, ... стала вищим і не тільки виконавчим, але й законодавчим органом всього організованого українського народу». Доберіть факти із опорних схем та документів на підтвердження або спростування цього вислову.

**Перший Універсал Центральної Ради
(1917 р., червня 23/10)**

Народе Український!

Народе селян, робітників, трудящого люду!

Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей української землі.

... Твої, народе, виборні люди заявили свою волю так:

хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою Російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші Українські збори.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій Російській державі, повинні видаватися у Всеросійським парламенті.

... І ми, Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя і приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне російське правительство простягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ним ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове російське правительство одкинуло всі наші домагання, одіпхнуло простягнену руку українського народу.

Ми вислали до Петрограда своїх делегатів (послів), щоб вони представили російському Тимчасовому правительству наші домагання.

А найголовніші домагання ті були такі:

щоб Російське правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на автономію.

Щоб Центральне російське правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого комісара по українських справах.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником від Центрального російського правительства, себто вибраним нами комісаром на Вкраїні.

Щоб певна частина грошей, які збираються у Центральну казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу, на національно-культурні потреби його.

Всі ці домагання наші Центральне російське правительство одкинуло.

... І тепер, народе український, нас приневолено, щоб ми самі творили нашу долю.

... І через те ми, Українська Центральна Рада, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя. Отже, хай кожен член нашої нації, кожен громадянин села чи города однині знає, що настав час великої роботи. Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа городська чи земська, яка стоїть за інтереси українського народу, повинна мати найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою. Там, де через якісь причини адміністративна влада зосталась в руках людей, ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести широку дужу організацію та освідомлення народу, і тоді перевибрати адміністрацію.

... Народе Український! Перед твоїм вибраним органом – Українською Центральною Радою стоїть велика і висока стіна, яку їй треба повалити, щоб вивести народ свій на вільний шлях.

... Народе Український! В твоїх руках доля твоя. В сей трудний час всесвітнього безладдя й розпаду докажи своєю однастайністю і державним розумом, що ти, народ, народ хліборобів, можеш гордо і достойно стати поруч з кожним організованим, державним народом як рівний з рівним.

*Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 528–530.*

Другий Універсал Центральної Ради (1917 р., липня 16/3)

Представники Временного правительства повідомили нас про ті певні заходи, яких Временне правительство має вжити в справі управління на Україні до Учредительного зібрання. Временне правительство, стоячи на сторожі завойованої революційним народом волі, визнаючи за кожним народом право на самоозначення і відносячи остаточне встановлення форми його до Учредительного зібрання, простягає руку представникам української демократії – Центральній Раді, і закликає в згоді з ним творити нове життя України на добро всієї революційної Росії.

Ми, Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти Україну од Росії, щоб закупі з усіма народами її прямувати до розвитку та добробуту всієї Росії і до єдності демократичних сил її, з задоволенням приймаємо заклик правительства до єднання і оповіщаємо всіх громадян України:

Українська Центральна Рада, яка обрана українським народом через його революційні організації, незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій, і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого краю.

Поповнена Центральна Рада виділить наново з свого складу окремий відповідальний перед нею орган – Генеральний секретаріат, що буде представлений на затвердження Временного правительства як носитель найвищої крайової влади Временного правительства на Україні.

В цім органі будуть об'єднані всі права і засоби, щоб він як представник демократії всієї України і разом з тим як найвищий крайовий орган управління, мав змогу виконувати складну роботу організації та впорядкування життя всього краю в згоді з усією революційною Росією.

В згоді з іншими національностями України і, працюючи в справах державного управління як орган Временного правительства, Генеральний секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом зміцнення нового ладу, утвореного революцією.

Прямуючи до автономного ладу на Україні, Центральна Рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проекти законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Учредительного зібрання.

Вважаючи, що утворення крайового органу Временного правительства на Україні забезпечує бажане наближення управління краєм до потреб місцевої людності в можливих до Учредительного зібрання межах і визнаючи, що доля всіх народів Росії міцно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче ставимось проти замірів самовільного здійснення автономної України до Всеросійського Учредительного зібрання.

Що торкається комплектування українських військових частин, то для цього Центральна Рада матиме своїх представників при кабінеті військового міністра, при Генеральному штабі і при Верховному головнокомандуючому, які будуть брати участь в справах комплектування окремих частин виключно українцями, поскільки таке комплектування, по оповіщенню військового міністра, буде являтися, з технічного боку, можливим без порушення боєспособності армії.

Оповідючи про це громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка передала нам свою волю, разом з революційною демократією всієї Росії та її революційним правительством прикладе всі свої сили, щоб довести всю державу, і зокрема Україну, до повного торжества революції.

*Історія України: хрестоматія / уряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 530–531.*

Третій Універсал Української Центральної Ради (1917 р., листопада 20/7)

Народе український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю республіки Російської.

... Наш край так само в небезпеці. Без власті дужої, єдиної, народної Україна теж може впасти в безодню уособиці, різні, занепаду.

... І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею во ім'я творення ладу в нашій країні, во ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

віднині Україна стає Українською Народною Республікою.

Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії ...

... Отож, оповіщаємо:

до території Народної Української Республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народної Республіки щодо прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

віднині на території Української Народної Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значення, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі, касується. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу ...

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. ... А зараз оповіщаємо:

на території Народної Республіки України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

... Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир було встановлено якнайшвидше.

... Оповіщаємо:

однині на землі Республіки Української смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

... Генеральному секретарству внутрішніх справ приписуємо:

вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування...

Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканості особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

... Громадяни! Іменем Народної Української Республіки в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби зі всяким безладдям і руїнництвом та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній республіці Росії здоров'я, силу і нову будуччину. Вироблення тих форм має бути переведено на Українських і Всеросійських Установчих зборах.

Днем виборів до Українських Установчих зборів призначаємо 27 грудня (декабря) 1917 р., а днем скликання їх – 9 січня (января) 1918 р.

*Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 533–535.*

Четвертий Універсал Української Центральної Ради (1918 р., січня 24/11)

Народе України! Твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка. Справдилась колишня давня мрія батьків твоїх – борців за вольності і права трудящих.

Але в тяжку годину відродилась воля України. Чотири роки лютої війни знесли наші край і людність. Гроші в ціні падають. Хліба зменшується. Насуває голод. По краю розплодились юрби грабіжників і злодіїв, особливо, коли з фронту посунуло військо, зчинивши криваву різню, заколот і руїну на нашій землі.

Через усе це не могли відбутися вибори в Українські Установчі збори в приписаний нашим попереднім Універсалом час і ці Збори ...

А тим часом Петроградське правительство народних комісарів, щоб привернути під свою владу вільну Українську Республіку, оповістило війну Україні і насилає на наші землі своє військо, красногвардейців-більшовиків ...

Ми, Українська Центральна Рада, зробили всі заходи, щоб не допустити цієї братовбивчої війни двох сусідніх народів ...

Ми, Українська Центральна Рада, обрана з'їздами селян, робітників і солдатів України, на те пристати ніяк не можемо, ніяких війн піддержувати не будемо, бо український народ хоче миру і мир демократичний повинен бути якнайшвидше.

... оповіщаємо всіх громадян України:

однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як то Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів.

Отож, насамперед приписуємо правительству Республіки нашої – Раді Народних Міністрів – від цього дня вести розпочаті вже нею переговори про мир з Центральними державами цілком самостійно й довести їх до кінця, незважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь інших частин бувшої Російської імперії, і установити мир, щоб край наш розпочав своє господарське життя в спокої й згоді.

... Незмірно тяжка війна, розпочата буржуазними правительствами, тяжко змучила наш народ, знищила наш край, розбила господарство. Тепер тому мусить бути кінець!

З тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати вояків, після підтвердження мирних переговорів – розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народну міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств.

Поруйновані війною і демобілізацією місцевості мають бути відновлені за поміччю і заходами державного нашого скарбу.

Коли вояки наші повернуться додому, народні ради – волосні й повітові та міські думи мають бути переобрані в час, який буде приписано, щоб і вояки наші мали в них голос. А тим часом, щоб встановити на місцях таку вдасть, до якої б мали довір'я й яка б спиралась на всі революційно-демократичні верстви народу, Правительство повинно закликати до співробітництва з місцевими самоврядуваннями ради селянських, робітничих і солдатських депутатів, вибраних з місцевої людності.

В справі земельній комісія, вибрана на останній сесії нашій, вже вибила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власності й соціалізацію землі, згідно з нашою постановою на сьомій сесії. ... Ліси ж, води і всі багатства підземлі яко добро українського трудящого народу, переходять в порядкування уряду Української Народної Республіки.

... Отож приписуємо Раді Народних Міністрів негайно приступити до переведення всіх заводів і фабрик на мирний стан, на вироблення продуктів, потрібних насамперед трудящим масам.

Та сама війна наплодила сотні тисяч безробітних, а также інвалідів. У самостійній Народній Республіці України не повинен терпіти ні один трудящий чоловік. Правительство Республіки має підняти промисловість держави, має розпочати творчу роботу у всіх галузях, де всі безробітні могли б знайти працю і прикласти свої сили та вжити всіх заходів до забезпечення скалічених та потерпілих од війни.

... Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було також дорожнечі, яку терплять найбільшні класи через спекулянтів. Правительству Республіки на виконання цього приписуємо розробити і представити на затвердження закони про це, а також про монополію заліза, угля, шкіри,

тютюну і інших продуктів і товарів, з яких найбільш бралось прибутків з робочих класів на користь нетрудящихся.

Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіма банками ...

Всі ж демократичні свободи, проголошені 3-м Універсалом, Українська Центральна Рада підтверджує і зокрема проголошує: в самостійній Народній Українській Республіці всі нації користуватимуться правом національно-персональної автономії, признаним за ними законом 9 січня.

Все, що з вичисленого в сім Універсалі не встигнемо зробити ми, Центральна Рада, в найближчих тижнях, певно, довершать, справлять і до останнього порядку приведуть Українські Установчі збори.

Ми наказуємо всім громадянам нашим проводити вибори до них як найпильніше, вжити всіх засобів, щоб підрахунок голосів закінчено якнайскорше, щоб, за кілька тижнів зібрались наші Установчі збори, найвищий господар і впорядчик землі нашої, і закріпили свободу, лад і добробут конституцією нашої незалежної Української Народної Республіки на добро всього трудящого народу її, тепер і на будуче. Сьому ж найвищому нашому

органові належатиме рішити про федеративний зв'язок з народними республіками бувшої Російської держави.

До того ж часу всіх громадян самостійної Української Народної Республіки кличемо непохитно стояти на сторожі добутої волі та прав нашого народу і всіма силами боронити свою долю від усіх ворогів селянсько-робітничої самостійної Республіки Української.

*Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 537–539.*

Статут Генерального Секретаріату (липень 1917 р.)

На підставі згоди з Тимчасовим правительством дня 16 липня (н. ст.) 1917 р. – орган революційної демократії всіх народів України – Українська Центральна Рада, що має підготувати Україну до остаточного здійснення автономного ладу й довести її до Українських Установчих всенародніх Зборів і російського Установчого Зібрання, – утворює Генеральний Секретаріат, який являється найвищим органом управи на Україні.

Діяльність Генерального Секретаріату зазначається тимчасово такими головними пунктами:

1. Вищим красивим органом управління на Україні є Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, який формується Центральною Радою, відповідає перед нею і затверджується Тимчасовим правительством.

2. Формування Генерального Секретаріату Центральна Рада здійснює через свій Комітет.

3. Центральна Рада затверджує Генеральний Секретаріат в цілому, висловлюючи йому довіря.

4. В склад Генерального Секретаріату входить 14 генеральних секретарів, а саме секретарі в справах: внутрішніх, фінансових, військових, продовольчих, земельних, юстиції, освіти, національних, торгу, промисловості, пошти та телеграфу, праці, доріг, генеральний контролор та генеральний писар.

Примітка. При секретареві в справах міжнаціональних визначається три товариші секретаря – від Великоросів, Євреїв і Поляків. Товариші секретаря по ділам своєї нації мають право докладу і рішального голосу по цих справах у Генеральному Секретаріаті. Товариші секретаря в справах національних затверджуються Комітетом Ради.

5. Свою власть Генеральний Секретаріат здійснює через всі урядові органи на Україні.

6. Всі урядові органи на Україні підлягають власті Генерального Секретаріату.

Примітка. Генеральний Секретаріат установає, які органи, в яких межах і в яких випадках мають зноситись безпосередно з Тимчасовим правительством.

7. Всі урядові посади на Україні, коли вони не виборні, заміщаються Генеральним Секретаріатом або підвладними йому органами.

8. При Тимчасовім правительстві має бути Статс-Секретар по справах України, якого призначає Тимчасове правительство по згоді з Центральною Радою.

9. Статс-Секретар має пильнувати інтересів України у всій роботі Тимчасового правительства і в разі потреби пересилати законопроекти через Генеральний Секретаріат на розгляд Центральної Ради.

10. Генеральний Секретаріат передає на санкцію Тимчасового правительства ті законопроекти, які розглянула і ухвалила Центральна Рада.

11. Генеральний Секретаріат передає на затвердження Тимчасового правительства тимчасові фінансові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула і ухвалила Центральна Рада.

12. Тими коштами, які надходять на рахунок Центральної Ради, розпоряджується Генеральний Секретаріат, по бюджету, ухваленому Центральною Радою.

13. Генеральний Секретаріат ті справи, які він вважає найбільш важливими, передає на розгляд Центральної Ради.

14. Діяльність Генерального Секретаріата, відповідального перед Центральною Радою, контролюється нею шляхом запитань по всіх справах.

Примітка. Порядок запитань має бути зазначений окремим наказом.

15. В перервах поміж сесіями Центральної Ради Генеральний Секретаріат відповідає перед Комітетом Центральної Ради, який виконує всі її функції.

16. Коли Генеральний Секретаріат не згоджується з постановою Комітету в якій-небудь справі, остання переноситься на розгляд Центральної Ради, яка скликається негайно.

17. Коли Центральна Рада висловлює недовіря Генеральному Секретареві, він подає в отставку.

18. Всі акти Центральної Ради контрасігнуються Генеральним Секретаріатом.

19. Всі закони Тимчасового правительства мають силу на Україні з дня проголошення їх в Краєвому Урядовому Вістникові на українській мові.

Примітка. В екстрених випадках Генеральний Секретаріат проголошує їх іншим способом.

20. Всі закони, адміністративні приписи і постанови, проголошені українською мовою, публікуються також і на мовах російській, єврейській і польській.

21. В справах внутрішнього розпорядку роботи Генеральний Секретаріат сам виробляє свій наказ.

Історія України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. : В. І. Гусєв, Ю. О. Калінцев, Г. І. Сургай. – К. : Вища шк., 2005. – С. 169–171.

З декларації Генерального секретаріату про інновації в галузі народної освіти (1917 р., жовтня 12)

На полі народньої освіти на протязі цього академічного року має бути вироблений і по змозі здійснений проект нової по змісту і по формі школи на Україні, на підставах демократичних і національних, при чому кожна народність в своїх культурних пориваннях повинна мати відповідне задоволення при передачі завідування освітньою справою національних меншостей товаришам генерального секретаря національних справ при загальнім контролі генерального секретаря освіти. Так само будуть зроблені заходи до того, щоб на протязі року утворились відповідні курси для учителів і видані були підручники та шкільні посібія як українські, так і інші, а також мають готуватися кадри лекторів для українських університетів та іншої вищої школи. Буде змінено форму шкільної управи в напрямі демократизації.

Буде одкрито в Києві педагогічну академію, народні університети, буде звернено особливу увагу на позашкільну освіту за допомогою всіх просвітних товариств на Україні.

Буде зроблено заходи, щоб вищий контроль над всіма школами не тільки середніми, але й вищими, при захороні автономії вищої школи, належав генеральному секретаріатові.

Інтереси національної умілості найдуть собі певного заступника в Г. С. (*Генеральному Секретаріаті. – Упор.*), і в тій цілі засновано в секретарстві освіти відділ мистецтва.

Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. – К. : Наук. думка, 2013. – С. 531.

Закон Української Центральної Ради про національно-персональну автономію

(січень 1918 р.)

Українська Центральна Рада, згідно з Універсалом 7-го листопада 1917 року, дня 9 січня 1918 року ухвалила закон про національно-персональну автономію.

1. Кожна з населюючих Україну націй має право в межах Української Народньої Республіки на національно-персональну автономію, себто право на самостійне устроєння свого національного життя, що здійснюється через органи Національного Союзу, влада якого шириться на всіх його членів, незалежно від місця їх заселення в межах Української Народньої Республіки. Це є невіднімане право націй і ні одна з них не може бути позбавлена цього права, або обмежена в ньому.

2. Населяючи територію УНР націям – великоруській, єврейській і польській – право на національно-персональну автономію дається силою цього закону. Нації же білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька та болгарська можуть скористуватися правом національно-персональної автономії, якщо до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації, зокрема, підписана не менш як 10 000 громадян УНР без різниці полу і віри, не обмежених по суду у своїх політичних правах, що заявляють про належність свою до даної нації. Генеральний Суд розглядає заяву в публичному засіданні в срок не пізніше як через 6 місяців зо дня її подання, сповіщає про свою постанову Генеральний Секретаріат і оголошує її до загальної відомости. Зазначені заяви від націй, які не перелічені в цій статті, подаються на розгляд парляменту УНР.

3. Для здійснення зазначеного в ст. 1 права громадяни УНР належні до даної нації, утворюють на території УНР Національний Союз. Членам кожного Національного Союзу ведуться іменні списки, які в сукупности складають Національний Кадастр, який по складанню публікується до загальної відомости, і кожен громадянин має право вимагати як свого включення в даний Національний Кадастр, так і виключення з нього з огляду на заяву про неналежність його до даної нації.

4. Національний Союз користується правом законодавства і врядування в межах компетенції, котра точно установлюється в порядкуві, зазначеному в параграфі 7 цього закону. Національному Союзові виключно належить право представництва даної нації, яка живе на території УНР, перед державними і громадськими установами. Законодатні постанови, які видаються Національними Зборами в межах компетенції Національного Союзу (ст. 9), належать до оголошення в загальноустановленому порядку.

5. З загальних засобів УНР та органів місцевого самоврядування одчисляється в розпорядження Національного Союзу на справи, якими він завідує, із сум, взагалі призначених на ці справи, певні частини, пропорціональні кількості членів даного Національного Союзу.

6. Національний Союз установляє свій щорічний бюджет і має право оподаткування своїх членів на підставах, установлених для загальнодержавного оподаткування, за своєю відповідальністю робити позики і приймати інші фінансові заходи для забезпечення діяльності Національного Союзу.

7. Обсяг справ, належних до компетенції Національного Союзу і окремих його органів, як рівно і устрій установ, определяється постановою Установчих Зборів даної нації, котрі разом з цим определяють і порядок зміцнення своїх постанов. Прийняті постанови, які торкаються обсягу компетенції Національного Союзу, належать до розгляду і ствердження Установчими Зборами УНР або її парляменту.

Примітка: Незгідності, які можуть виникати з цього приводу між Національними Установчими Зборами і Установчими Зборами УНР або її парляменту, розв'язуються погоджуючою комісією, котра складається з однакового числа представників від цих установ. Постанови погоджуючої комісії переходять на остаточне ствердження Установчих Зборів УНР або її парляменту.

8. Національні Установчі Збори утворюються з членів, обраних належними до даної нації громадянами УНР, котрим вийшло 20 років, на основі загального без ріжниць полі і віри і рівного виборчого права через безпосередні вибори і таємне голосування з приложенням принципу пропорціонального представництва.

9. Органи Національного Союзу є органи державні. Вищим представницьким органом Національного Союзу є Національні Збори, які обираються членами Союзу на основах, зазначених в ст. 8. Вищим виконавчим органом союзу є Національна Рада, котра обирається Національними Зборами і перед ними відповідає.

10. Усі суперечки по питанню компетенції, які виникають між органами Національного Союзу, з одного боку, та органами державного урядування, місцевого самоврядування і інших Національних Союзів, з другого боку, розв'язуються адміністративним судом.

11. Національні союзи УНР мають право єднатися з існуючими в межах Російської Федеративної Республіки національними союзами відповідних націй.

Історія України : хрестоматія : навч. посіб. / уряд. : В. І. Гусєв, Ю. О. Калінець, Г. І. Сургай. – К. : Вища шк., 2005. – С. 184–187.

З мирного договору між Українською Народною Республікою, з одної, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з другої сторони (1918 р., лютий)

Тому, що Український Народ в протязі сучасній світовій війні проголосив себе незалежним і виразив бажання повернути мирний стан між Українською Народною Республікою і державами, що знаходяться в війні з Росією, поставили правительством Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини заключити мирний договір з правительством Української Народної Республіки: вони хочуть самі вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового мира, котрий не тільки має покласти кінець страхотам війни, але також має вести до повертання дружніх відносин між народами на полі політичному, господарському [...].

Українська Народна Республіка, з одної, і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, з другої сторони, заявляють, що воєнний стан між ними покінчений. Сторони, заключаючи договір, рішилися надалі жити взаємно в мирі і дружбі.

Сторони, які заключають договір, зобов'язуються взаємно нав'язати негайно господарські зносини і устроїти обмін товарів на підставі слідуєчих постанов: до 31 липня б. р. треба буде переводити взаємну обміну лишків найважливіших сільськогосподарських і промислових виробів для прикриття біжучих потреб [...].

*Історія України: хрестоматія / уряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 540.*

З німецько-українського додаткового договору до мирного договору між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з однієї сторони, і Українською Народною Республікою, з другої сторони (1918 р., лютий)

[...] Вартості маєтків, що були під наглядом, охороною або зарядженням, мають бути негайно видані на жадання власника, а до хвилі повного повернення охороняти інтереси власника.

[...] Земельні маєтки або права на них, гірничо-промислові права як також права уживання і використання маєтків, підприємства або участь в них, особливо акцій, які з огляду на воєнні закони продано, або від правовласника примусово відібрано, повинні

бути повернені первісному власникові на його жадання на протязі одного року після ратифікації мирного договору, при обов'язковому повороті користей, які були одержані від продажу, або відбирання, при сім не звертається увага на добре набуті права третьої особи [...].

*Історія України: хрестоматія / упоряд. В. М. Литвин. – К. :
Наук. думка, 2013. – С. 540–541.*

Закон Української Центральної Ради про державну мову (березень 1918 р.)

Центральна Рада ухвалила:

1. Всякого роду написи, вивіски тощо на торговельно-промислових, банкових та подібних закладах і конторах повинні писатися державною українською мовою, крім інших мов (коли б такими мовами ті написи були написані); при тім написи українською мовою мають бути на основній частині всього напису, на чільнім місці.

2. Ця постанова має силу і до всякого роду виробів, виготовлених на території Республіки, які мають етикетки, написи.

3. По всіх торговельно-промислових, банкових і т. п. закладах і конторах, які зобов'язані давати публічні справоздання, мовою в діловодстві має бути державна українська.

4. Губерніальні, повітові і міські комісари чи заміняючі їх установи та особи мають видати обов'язкові, на підставі цього закону, постанови, даючи на виконання означеного в ст. 1 термін до 2–3 тижнів, на виконання означеного в ст.ст. 2, 3 – до 3 місяців, і караючи невиконання цих постанов в перший раз штрафом в 1 тис. руб., а при неоплатності – арештом до 2 місяців, в 2-м разі – штрафом 3 тис. руб. з заміною при неоплатності арештом до 3 місяців.

*Історія України : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. : В. І. Гусєв, Ю. О. Калінцев,
Г. І. Сургай. – К. : Вища шк., 2005. – С. 192.*

Із Конституції Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР, 29 квітня 1918 року)

І. Загальні постанови

1. Відновивши своє державне право, яко Українська Народня Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права і охорони вільностей, культури і добробуту своїх громадян, проголосила себе і нині єсть державою суверенною, самостійною і ні від кого незалежною.

2. Суверенне право в Українській Народній Республіці належить народові України, цебто громадянам УНР всім разом.

3. Це своє суверенне право народ здійснює через Всенародні Збори України.

4. Територія УНР неподільна, і без згоди Всенародніх Зборів в 2/3 голосів присутніх членів не може відбутись ніяка зміна в границях Республіки або в правнодержавних відносинах якоїсь території до Республіки.

5. Не порушуючи єдиної своєї власти, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, додержуючи принципу децентралізації.

6. Націям України УНР дає право на впорядкування своїх культурних прав в національних межах.